

Goedaerts twee-steert

Wie ooit de rups van de hermelijnvlinder gezien heeft zal dat niet snel vergeten. Zelf zag ik deze tegenwoordig vrij zeldzame prachtige rups slechts één keer. Dat is al ongeveer dertig jaar geleden, maar ik herinner het mij bijna als de dag van gisteren.

Tekst: Dit artikel gaat over de metamorfose van de hermelijnvlinder, die door Goedaert twee-steert werd genoemd. *Kees Beart*
amateur-historicus Het geeft een goed beeld van Goedaerts pionierswerk en zijn doorzettingsvermogen, uitsluitend door eigen waarnemingen, de geheimen van de metamorfose van insecten te ontdekken en bekend te maken.

Metamorphosis Naturalis

in. Goedaert bespreekt zijn bevindingen met de hermelijnvlinderrups in de *Metamorphosis Naturalis* (zie het eerste artikel over Goedaert in *Vlinders* mei 2014). In het eerste deel beschijft Goedaert de rups van de twee-steert, die nu hermelijnvlinder genoemd wordt, bij Bevindinge LXV. Goedaert schrijft dat de rups die hij verzorgde, veranderde van kleur, van groen rood werd en stierf na twee dagen. Daarom kondigt Goedaert aan de rups andermaal "ter preuve" te stellen, als hij daar toe in de gelegenheid komt.

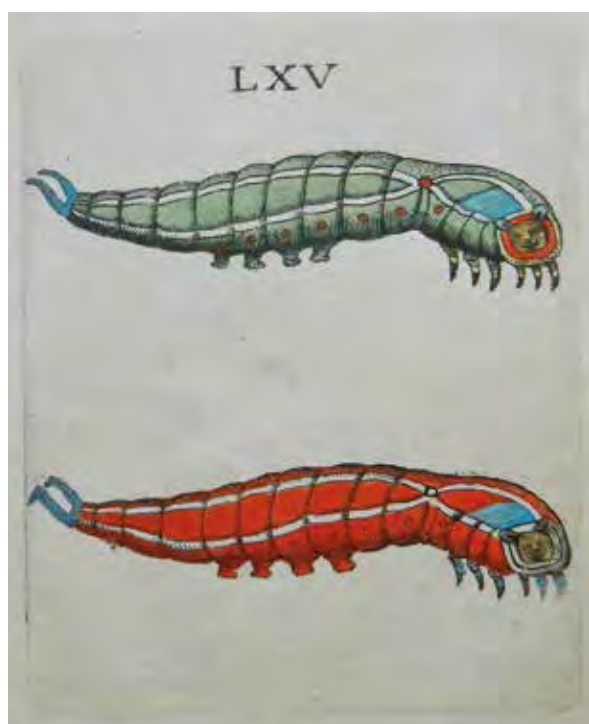
Die mogelijkheid kreeg Goedaert. In het in 1667 verschenen tweede deel van *Metamorphosis Naturalis* bespreekt hij, bij Onder-vindinge 37, voor de tweede keer de rups van de hermelijnvlinder. Goedaert vond

de rups in de duinen op een plant die hij Duinpalm, of Duin-zouwtenelle noemt. Hij woonde aan het Molenwater in Middelburg. Van Middelburg naar "de Duinkant" lopen, duurde minstens een paar uur. Daarom leerde Goedaert de rups bladeren van de wilg te eten.

Over de opvallende staarten van de rups schrijft hij: "... als men 't quelde, schoot het uit ydere steert een roode strale,...." Op den 4. van Herfst-maand (september) veranderde de rups in vijf bijzondere "huiskens", waarvan er een is afgebeeld bij figuur 37. Na negen maanden en 25 dagen, op de 29. van Braak-maand (juni) kwamen er vijf vliegen uit de vijf huisjes te voorschijn. Na een van de vliegen "uit-geschildert" te hebben schonk Goedaert de vliegen "het leven, en de ruime lugt." Dit keer gaf Goedaert de rups een naam: "Lust het u deze Rupze van anderen t' onder-kennen; noemt ze twee-steert."

Nu weten we dat een sluipwesp eitjes in de rups gelegd moet hebben, waardoor uit de poppen sluipwespen kwamen. Het is niet verwonderlijk dat Goedaert, die uitsluitend publiceerde wat hij zelf gezien had, de tussenkomst van de sluipwesp niet opmerkte. De vroegste publicatie over sluipwespen verscheen pas 70 jaar na Goedaerts overlijden, in de in 1737 postuum uitgegeven "Bijbel der Natuur" van Swammerdam.

Goedaert was nog steeds niet tevreden met zijn onderzoek naar de metamorfose van de tweestaart. Na zijn

plotselinge dood in januari 1668 werden door zijn geleerde vriend Johannes de Mey de door Goedaert nagelaten ondervindingen gepubliceerd in het derde en laatste deel van *Metamorphosis Naturalis*. Dit deed De Mey op verzoek van de uitgever Jaques Fierens: „om soo veel mogelijck was, dat loffelijck Werck te vol-toyen.”

Toepasselijke naam

In het derde deel, wordt de twee-steert voor de derde keer besproken bij “Bevindinge, C”. Inmiddels had Goedaert al bijna dertig jaar ervaring met het verzorgen en opkweken van rupsen. Toen de rups niet meer at, deed hij hem in een groot glas, half gevuld met aarde en daarin wat stukken oud wilgenhout, “... dat hem wel aenstondt, want hy brak ende verbrijzelde het selfde als tot zant of zaegh-mul, ende vermengde dat met slijm dat hy uyt zijn lijf haelde, ende maeckte daer van een woon-plaetse om sich daer in tot veranderinge te verbergen.”

In tegenstelling tot de beschrijvingen in het tweede deel, worden in het derde deel de jaren vermeld, waarin Goedaert zijn waarnemingen deed: de rups verpopte op 30 augustus 1663 “ende op den 11. April des Jaers 1664 is hy uyt sijne harde wooninghe komen door-bijten, verandert zijnde in een asch-graeuwen ende schoon gewaterden Uyl ofte Kapelle.”

Met de kennis van nu kunnen we constateren dat Goedaert uiteindelijk een geslaagde metamorfose van de hermelijnvlinder rups heeft waargenomen en

Dit is het vierde artikel in de reeks over de Middelburgse insectenkundige en kunstschilder Johannes Goedaert (1617-1668). Hij besteedde vrijwel zijn gehele leven aan het ontdekken van de geheimen van de natuur en in het bijzonder van de metamorfose van insecten.

beschreven. De gekleurde afbeelding van de vlinder doet weinig of niet onder voor een moderne kleurenfoto. Goedaert kleurde zijn etsen op verzoek zelf in, maar de afbeeldingen in het derde deel kunnen niet door Goedaert gekleurd zijn. Hij was immers overleden toen dat deel verscheen. De door Fierens uitgegeven gekleurde exemplaren van het derde deel zullen, gezien de kwaliteit, waarschijnlijk ingekleurd zijn door iemand die nog door Goedaert was opgeleid. Mogelijk een dochter van hem of zijn vrouw Clara de Bock, die nog tot haar dood in 1689 woonde in het huis aan het Molenwater in Middelburg, waar Goedaert al zijn onderzoek deed.

De door Goedaert gegeven zeer toepasselijke naam “twee-steert” bleef als “tweestaart” nog tot lang na zijn dood in gebruik. Wie op internet of op de website van De Vlinderstichting naar “tweestaart” zoekt, kan meer informatie over de hermelijnvlinder en rups vinden. Met name de publicatie van Sepp uit 1762 bevat interessante, nog altijd weinig bekende, gegevens.